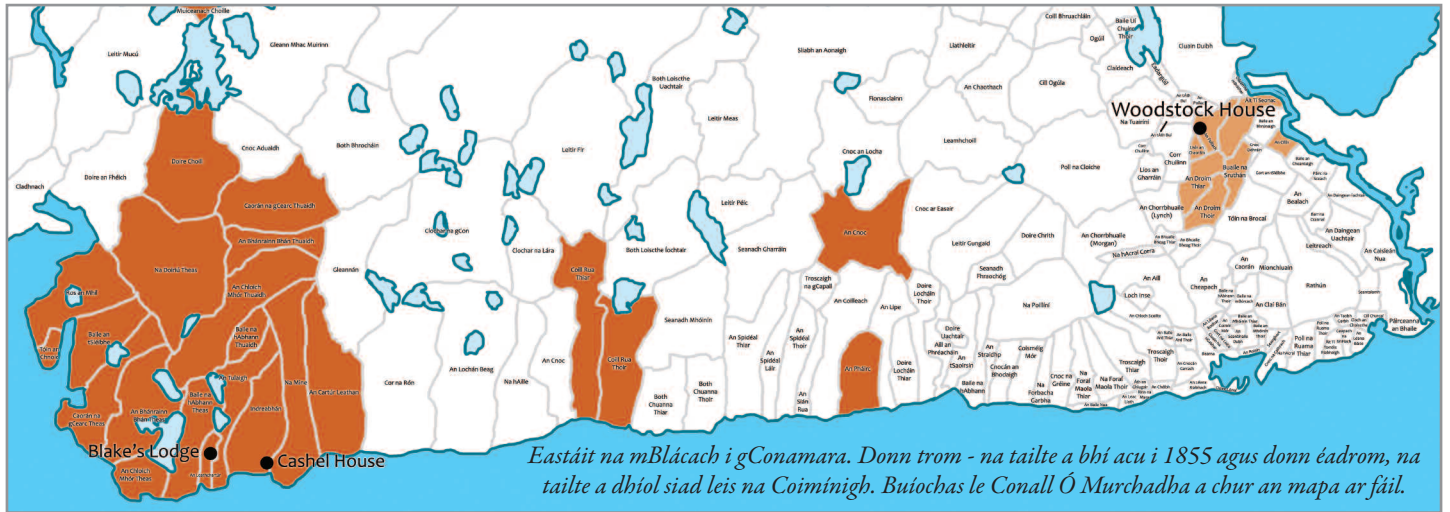

Blácaigh na Tulaí

Lochlainn Ó Tuairisg

Blácaigh na Gaillimhe

De bhunadh na Breataine Bige iad Blácaigh na Gaillimhe, agus ‘Cadell’ nó ‘Cadwell’ an sloinne a bhí orthu. Ba é Richard Cadell an chéad duine acu a luaitear le Gaillimh (ag deireadh an 13ú haois–tús an 14ú haois) ach bhí leasainm air: ‘Niger’, dubh sa Laidin, nó ‘le Blak’ (a ndearnadh ‘Blake’ ina dhiaidh sin de). Ba dream mór le rá i gcathair na Gaillimhe iad ar feadh na gcéadta bliain agus stádas agus gradam dá réir acu: bhí postanna móra acu sa gcathair, agus bhí scór Blácach éagsúil ina méaraí ar chathair na Gaillimhe. Bhí easpaig ina measc chomh maith le bairnéid, ridirí agus teachtaí parlaiminte. Ba teaghlach gustalach, tábhachtach, mór le rá iad Blácaigh na Gaillimhe, mar sin.

Agus bhí go leor acu ann. Luann Martin Blake, údar *Blake Family Records 1600 to 1700* (1902) agus *Blake Family Records 1300–1600* (1905), cúig chraobh is fiche de na Blácaigh, ina measc, ‘Blake of Renvyle, Co. Galway (including Blake of Mullaghmore and Windfield and Blake of Lehinch)’; ‘Blake of Menlo, Co. Galway (Baronet)’; ‘Blake of Towerhill, Co. Mayo (including Blake of Bunowen, Co. Galway, and Heath House, Queen’s Co.; Blake of Fisher Hill; and Blake of Ross Lodge)’; ‘Blake of Cregg, Co. Galway (including Blake of Glenloe Abbey and Blake of Annadown)’; ‘Blake of Merlin Park, Co. Galway, and Moyne, Culcon and Ballyglas, Co. Mayo’; ‘Blake of Dunmacrina, Co. Mayo and Oranmore, Co. Galway’; ‘Blake of Furbough and Raford, Co. Galway (including Blake of Ballymanagh and Blake of Rathville)’; Is é ‘Blake of Drum, Tully, and now of Gortnamona, Co. Galway’ an séú craobh atá sa liosta aige.

James ‘Spanish’ Blake

Is é James ‘Spanish’ Blake an chéad duine atá luaite leis an séú craobh seo de Bhlácaigh na Gaillimhe: ‘Captain’ James Blake aka ‘Spanish Blake’ aka ‘Cadell’ aka ‘Blackcaddell’ aka ‘Blague’ aka ‘Diego de Blac(c)addell’ – ceannaí, saighdiúir, spiadóir.

Thart ar 1560 a rugadh James Blake. Thosaigh na húdaráis ag cur suime ann i dtosach sa mbliain 1587 mar go raibh sé ag iompórtáil earraí ón Spáinn. Mar atá a fhios againn, bhí cogadh ar siúl idir an Spáinn agus Sasana ag an am. An bhliain dár gcionn, 1588, bliain an *Armada*, agus longa Spáinneacha á mbriseadh ar chósta thiar na hÉireann, thosaigh sé ag tarrtháil pé éadail a bhí le fáil. Ar an mbealach seo rinne sé teagmháil le Spáinnigh a raibh focal acu i gcúirt Rí na Spáinne, Pilib II. Tharraing sé seo aird na n-údarás agus cuireadh i bpríosún é. Chuile sheans go ndeachaigh sé don Spáinn *via* Albain agus Flóndras an bhliain dár gcionn, mar bhí sé i gcúirt Philip II i 1594 agus throid ar thaobh na Spáinneach sa mBriotáin. Gabhadh é agus cuireadh i bpríosún i mBaile Átha Cliath é. An té a ghabh é, Sir John Norris, thriail sé é a mhealladh mar ghníomhaire nó *agent* ach ní raibh aon mhuinín aige as; níorbh fhéidir brath air: ‘*the matter of Captain Cadell of Galway may put the Spaniards out of taste with trusting to the Irish*’. ‘*Cross intelligencer*’ (double agent i gcaint an lae inniu) a thug oifigeach eile as Sasana ar James Blake. Faoin am seo bhí an dá Aodh (Ó Néill agus Ó Domhnaill) éirithe amach in aghaidh na Sasanach, agus sa mbliain 1597 scríobh James Blake chuig Pilib II ag tairiscint cúnaimh dó dá gcuirfeadh na Spáinnigh trúpaí go hÉirinn. Chaith sé blianta deiridh na 1590í ag iarraidh a chur ina luí ar na Spáinnigh a fheiliúnaí is a bhí Gaillimh le teacht i dtír dá gcuirfidís cúnamh míleata go hÉirinn. Ach, idir an dá linn, bhí sé i dteagmháil le rialtas Shasana, ag tairiscint cúnaimh dóibhsean.

Mar atá a fhios againn, níor tháinig aon arm Spáinneach go Gaillimh. Shéid gaoth chontráilte go Cionn tSáile iad agus tharla an rud a tharla. Tar éis bhriseadh Chionn tSáile i 1601, chuaigh Aodh Rua Ó Domhnaill don Spáinn ag cuardach tuilleadh cabhrach agus, dar le Sir George Carew, Uachtarán Chúige Mumhan, i litir a scríobh sé chuig an Tiarna Mountjoy, Fear Ionaid na Banríona, i mBealtaine 1602, lean

Gach eolas do phobal na Gaeilge & na Gaeltachta

Féilire Imeachtaí • As Na Nuachtáin • Ciorcail Chomhrá
Folúntais & go leor eile

Aip ar fáil anois:

App Store

Google play

Ar chláraigh tú don
nuachtlitir laethúil go fóill?

Eagraithe ag:

Maoinithe ag:

Foras na Gaeilge

- Ciorcal Comhrá
- Seomraí Ar Cíos
- Campaí Samhraidh
- Oícheanta Sóisialta
- Ionad Saor-Chomhairle Dlí
- Grúpa Tuismitheoirí & Leanaí
- Ranganna Damhsa ar an Seán-Nós

Conradh
na Gaeilge

Fóram phobal na Gaeilge
Áras na nGael, 45 Sráid Doiminic
Lárionad na Gaeilge i nGaillimh

www.cnag.ie | +353 (0)91 567824 | gaillimh@cnag.ie

Blake anonn é: *'he departed from me and is gone into Spain [in cipher] with a determination (bound with many oaths) to kill O'Donnell [in cipher]'*. Bhásaigh Aodh Rua Ó Domhnaill sa Spáinn i Meán Fómhair 1602, agus scríobh Carew chuig Mountjoy: *'it appears that . . . O'Donnell is dead whereof your Lordship may be assured . . . and I do think it will fall out that he is poisoned [in cipher] by James Blake [in cipher]'*. Tógadh Blake sa Spáinn, é féin agus searbhónta leis, spiadóir eile, ach scaoileadh saor iad. Sa lá atá inniu ann creidtear gur fiabhras seachas nimh ba shiocair bháis d'Aodh Rua Ó Domhnaill, ach b'in an cháil a mhair ar James 'Spanish' Blake: gurbh é a mharaigh Aodh Rua. Ní bhfuair sé aon phinsean ó rialtas Shasana tar éis a ndearna sé dóibh. Bhásaigh sé i mí Feabhra 1635, agus cuireadh é i reilig mhainistir na bProinsiasach i nGaillimh – an áit a bhfuil teach na cúirte sa lá atá inniu ann.

Walter Blake

Sa mbliain 1677, dearbhaíodh garmhac le James Blake, Walter Blake as an Droim (*Drum*), idir cathair na Gaillimhe agus Maigh Cuilinn, ina chuid tailte sa Droim agus tailte eile (an Tulaigh agus Indreabhán) i mbarúntacht Mhaigh Cuilinn, is é sin le rá gur tugadh aitheantas oifigiúil dó gur leis na tailte sin. Luaitear sna *Books of Survey and Distribution* a cuireadh i dtoll a chéile sna 1680í go raibh talamh a bhíodh i seilbh 'Thom. Lynch Gent.' sa mbliain 1641 anois i seilbh Walter Blake: *'Myny 1 qu' of the Town Land of Inverane of Mountain 1/15th part profitable'* (289 acra *'unprofitable'*; 20 acra, dhá cheathrú *'profitable'*), *'Two parcells of Rocky ground 1/3 pt pro cont'* (30 acra *'unprofitable'*; 19 acra, dhá cheathrú *'profitable'*). Ní hamháin sin ach d'éirigh le Walter Blake tailte leis an bhfear céanna a fháil i *'Selleherbegg' in 'Ye Town Lands of Roscabell belonging to the psh of Killcomyn', i 'Moyrish' of the Towne Land of Roscabell'*, agus *'Rossavile', of the Towne Land of Garvally belonging to the Parish of Kilcomyn, Mountain'*. Ina theannta sin d'éirigh leis talamh a bhí ag Robert Martin i *'Derrykeele'* a fháil dó féin, talamh a bhí ag Jeffrey Blake i *'Glannackmorrine'* agus talamh a bhí ag Dominick French 'Gent.' i *'Derrynea'*. Ach bhí méid áirithe talún i gConamara ag athair Walter, Jeffrey, chomh luath le 1641 is cosúil.

Nuair a tháinig an Rí Séamas II go hÉirinn i 1689, bliain tar éis a ruaigthe as Sasana, thaobhaigh Walter Blake leis agus throid an dara mac aige, Valentine, in arm na Seacaibíteach. Nuair a bhí an cogadh thart agus an Rí Liam i gcumhacht agus i gceannas bhí an baol ann go gcaillfeadh na Blácaigh a gcuid tailte. Ach d'éirigh leo iarratas a dhéanamh ar fhaoiseamh faoi fhorálacha Chonradh Luimnigh. Faoi Lúnasa 1699 bhí an cás réitithe agus a gcuid tailte ina seilbh arís. Chabhraigh an mac ba shine a bhí ag Walter, Jeffrey, lena chás nuair a d'iompáigh sé ina Phrotastúnach. Cailleadh eisean gan oidhre agus ba é an saighdiúir Seacaibíteach, Valentine, a fuair talamh na Droma. Cailleadh eisean i 1752 agus ba é mhac Anthony a oidhre. D'iompáigh seisean ina Phrotastúnach go gairid tar éis dó seilbh a fháil ar na tailte. Thit seisean de chapall i 1759, maraíodh é agus fágadh an t-eastát ag a mhac siúd a bhí ina naíonán, Valentine. Bhásaigh seisean agus é ina naíonán agus ba deartháir leis, Patrick, a fuair na tailte. D'iompáigh seisean ina Phrotastúnach i 1766.

Le dlí a chuaigh seisean. Phós sé agus i 1780 a rugadh a chéadmhac, Valentine. Bhásaigh Patrick dhá bhliain ina dhiaidh sin.

Valentine Blake 'of Tully'

Ba é Valentine Blake an chéad duine de na Blácaigh a luaitear an Tulaigh leis. Sa mbliain 1797 phós Valentine Blake Anne Burke, an tríú hiníon a bhí ag Redmond Arcedeckne Burke, as Gort na Móna i bparóiste Chluain Tuaiscirt in oirthear Chontae na Gaillimhe (idir Béal Átha na Sluaighe agus Port Omna atá Gort na Móna). Tar éis gurbh í Anne an seachtú duine as naonúr, chlis ar chuile dhuine den chlann mhac oidhre dlisteanach a thabhairt ar an saol, agus ba mac le Valentine, Patrick, a gheobhadh an t-eastát ar fad sa deireadh. Thart ar 1808 a d'fhág Valentine Blake an Droim agus chuir faoi ar an Tulaigh. Bhí £563 ag Patrick Barrett air, *'for the clearance of which V. Blake did sell and release all the town and lands of Drum, Pollagh and Ballinastruane in the Galway Liberties, to Patrick Barrett forever'*.

Dhíol Barrett teach na mBlácach sa Droim ina dhiaidh sin le Laurence Comyn a bhí ina thiarna talún i gCois Fharraige. D'fhan an teach (bhaist siad 'Woodstock' air) ag na Coimínigh go dtí 1869 nuair a dhíol an Landed Estates Court tailte an Droma (cé gur choinnigh siad greim ar Woodstock go dtí 1877 nuair a dódh go talamh é). I mbaile fearainn an Phollaigh idir Gaillimh agus Maigh Cuilinn a bhí eastát na gCoimíneach, agus ba é an Droim an t-eastát soir ó dheas uaidh i dtreo na Gaillimhe.

Ba é Valentine Blake, nó a mhac James is dócha, a thóg an teach mór, Cashel House, sa mbaile fearainn a dtugtar an Caisleán inniu air, am éigin idir 1819 agus 1839, a deir Tim Robinson ina leabhar *Connemara: a Little Gaelic Kingdom* (2011). Bhí seanchaisleán ag na Búrcaigh cúpla céad slat ó shuíomh an tí (tá a rian le feiceáil i gcónaí) agus chuile sheans gur le clocha an tseanchaisleáin a tógadh an teach nua. Ní teach iontach mór a bhí ann, ach bhí íoslach ann agus foirgnimh go leor thart timpeall air. Bhí úllord soir uaidh le ballaí móra arda timpeall air agus áirse le geata mór iarainn le dhul isteach go dtí an teach.

Bhí teach eile ag na Blácaigh, Blake's Lodge, níos faide siar, sa Leathchartúr, nó *'Cartron'* mar a thugtar air ar léarscáil na Suirbhéireachta Ordanáis, an stráice talún sin ó dheas den bhóthar a shíneann siar ó dheas ó shéipéal na Tulaí go Baile na hAbhann. Choinnigh siad é sin, talamh maith, páirceanna móra, dóibh féin, mar chineál diméine (*demesne*). Bhí úllord ann agus tá na ballaí ann i gcónaí.

Ba leis na Blácaigh an raon talún sin ó Abhainn Chromghlinne siar go hAbhainn Chasla lena n-áirítear na bailte fearainn an Cartúr Leathan, na Mine, Indreabhán, an Tulaigh, an Leathchartúr, Baile na hAbhann, an Chloch Mhór, an Bhánrainn Bhán, Caorán na gCearc, Baile an tSléibhe, Doire Choill. Níos faide soir ba leo ó Abhainn an Chnoic soir go Sáile Chuanna: Coill Rua Thoir agus Thiar. Chomh maith leis sin bhí talamh acu in aice le Cloch na Rón: Oirbhealach agus dhá oileán, Inis Ní agus Inis Leacan. Ba leo freisin baile fearainn na Páirce taobh thoir den Spidéal.

Maidir le Valentine Blake, fiorbheagán atá ar eolas againn

faoi, ach tháinig mé ar litir amháin leis sa gCartlann Náisiúnta, áit ar chuir sé na húdaráis i mBaile Átha Cliath ar an eolas go raibh scliúchas, ‘a serious affray . . . in which much blood was shed but no lives lost’, san áit ar an 9 Meitheamh 1816 (Lá an Phátrúin ar ndóigh): ‘The animal custom prevails here among the lower orders to meet on the 9th June, which instantly ends in a row, the effect always of drunkenness’. Thóg sé beirt ach d’éirigh leo éalú, ‘having no constable or other person I could depend upon to assist me’. Agus nuair a tháinig an t-arm a chúnamh dó lá arna mhárach, ‘the parties concerned . . . fled in all directions.’ Mac amháin agus beirt iníon a bhí ag Valentine Blake le Anne Burke. Sa mbliain 1819 a bhásaigh sé.

Patrick Blake

In 1824 a fuair Patrick Blake, nó Pádraic a Bláca, seilbh ar thailte a athar, Valentine, cúig bliana tar éis a bháis agus fuair sé seilbh ar thailte a uncail Nicholas Arcedeckne Burke i nGort na Móna nuair a bhásaigh seisean in 1832. Ach is i nGort na Móna a d’fhan Pádraic a Bláca. D’fhág sé cúram an eastáit thiar faoina uncail James, Séamas a Bláca. An bhliain sin, 1824, bhí riaráistí cíosa £2,000 ar thionóntaí na mBlácach. Maitheadh na fiacha sin dóibh ach d’éiligh Séamas a Bláca cúiteamh oibre i leaba cíosa (‘dlí na mBlácach’, mar a thug Seán Ó Mainnín air in alt leis a foilsíodh in *Amárach* i Nollaig na bliana 1975). Fiche bliain ina dhiaidh sin, rinne sagart paróiste an Chnoic, an tAth. Seán Ó Gráda, cur síos don Devon Commission, a bhí ag déanamh scrúdú ar chúrsaí seilbh talún in Éirinn, ar dhlí na mBlácach:

They [na tionóntaí] were employed by the agent (J. Blake) until recently, but not paid or fed all year for a 100 days labour per annum for 20 years now. Also the time (labour) of the wife or child taking breakfast and dinner to the worksite, and the supply of the horse and cart were all unpaid. The practice ceased 2 years ago when the people refused to work gratuitously. They had been served with notices of eviction, and 100–200 may be ejected soon. And their cattle are being impounded in Moycullen. They had to pay, furthermore, for their release. The work involved sowing potatoes and oats, building walls and carrying stones about the house, for Mr Blake. [...] The people are so timid, afraid of eviction if they make any protest or resistance. There is no redress.

Lean sé ar aghaidh ag déanamh cur síos ar shaol na ndaoine:

Land was mainly in tillage, in between the rocks with a trifle for cattle. £5 is the rent, a few are £7 and £10 yearly. The tenants hold land by bulk, not by the acre, due to the rocky state. Each person has his own land, not in common but it is scattered, a field here and there. Mountain grazing is held in common.

James Blake is normally resident but in the last year has lived in Galway. He returns to receive the

rent occasionally. There is no lease-holding, all are tenants at will, therefore without any rights of tenure.

[...] Rent is due half-yearly, in May and November, but 3 months grace is usually given. [...] The rent is always paid in cash, and there are few long-term arrears, the penalty being impounding of cattle.

Luaigh sé go mbíodh na daoine ag díol feamainne agus móna, ach ‘[t]here is no other employment.’

Nuair a tháinig Séamas a Bláca os comhair na gcoimisinéirí céanna, dúirt sé go raibh dul amú ar an sagart. Dúirt sé gur thairg sé 6d sa ló do dhuine ar bith a thiofadh ag obair dhó, ach gur dhiúltaigh na tionóntaí glacadh le pingin ar bith – dúirt siad go ndéanfaidís in aisce é! Agus ní raibh ann ach trí lá oibre sa mbliain, sé lá ar a mhéid. Agus: ‘*They never objected to the labour, and never grumbled till this clergyman put them up to it – till this Repeal question was set afloat.*’ D’admhaigh sé, áfach, go mbíodh sé ag tógáil callaigh i leaba cíosa: ‘*With respect to the pound, there is only part of it which is true. It is fourteen miles; but there is no other pound nearer whatever to which we could by law send them.*’

Maidir le díshealbhú, dúirt sé nár chuir sé as seilbh ach duine amháin, fear nár íoc a chuid cíosa, ‘a troublesome character’. Cúis eile a thug sé le *ejection notices* a chur amach, daoine ag diúltú coimín a roinnt. Níor thaitnigh gabháltais roinnte ná coimín leis. Rinne sé iontas cé gur dhíol tionóntaí móin in Árainn nár thug siad cloch aoil ar ais le dó chun go bhféadfaí an t-aol a úsáid mar leasú seachas feamainn. Dar leis, chaith siad i bhfad an iomarca ama ag díol feamainne agus móna seachas breathnú i ndiaidh a ngabháltais féin. An bhliain chéanna, 1844, tugadh cás in aghaidh an Bhlácaigh as a bheith ag cur faoi ndeara dá thionóntaí a bheith ag obair in aisce dhó, go sonrach 80 acra de dhrochthalamh a thabhairt chun míntíreachais. Ach ó bhí riaráistí cíosa £2,000 ar na tionóntaí caitheadh amach an cás.

Ba JP (*Justice of the Peace*) é Séamas a Bláca chomh maith agus é de cheart aige suí ar an mbinse ag Cúirt Ghearr an Spidéil. Agus fuair sé moladh áirithe ón *Connaught Journal* ar 24 Samhain 1825: ‘*Indeed had it not been for the respect in which the lower orders hold Mr Blake and his exertions to preserve the peace, the country would be in an awkward situation.*’

Na Blácaigh agus na sagairt

Réitigh sagart paróiste an Chnoic, an tAth. Seán Ó Ceannabháin, agus Séamas a Bláca go maith lena chéile. Bhí séipéilín beag ceann tuí sna Criogáin, a thóg an tAth. James Mannion sa mbliain 1790, ach bhí sé an-bheag, gan an dá scór féin in ann dul isteach ann. Bhí gá le séipéal nua – mar a scríobh an tAth. Ó Gráda ina dhiaidh sin: ‘*I regret that I must, contrary to my own feelings and in favour of the poor of the district, appeal to the public for assistance to build a chapel and thus take the poor off the high roads where they must often kneel while the priest is saying Mass every alternate Sunday in small cabins.*’ Bhí an sagart ag iarraidh séipéal nua a thógáil ar an

Fothrach Theach na mBlácach ar an gCaisleán in Indreabhán

Tulaigh, agus thug na Blácaigh, tar éis gur Phrotastúnaigh iad, chuile chúnamh dhó: tugadh cloch aoil as Árainn agus bhíothas á dó ar an gCaisleán le haol a dhéanamh. Ach tháinig athrú ar chúrsaí nuair a cailleadh an tAth. Ó Ceannabháin sa mbliain 1840 agus tháinig sagart óg trodach rua as Cluain Cearbán, Seán Ó Gráda, ina áit. Thug an sagart nua dúshlán na mBlácach. Thosaigh sé ag cur ina n-aghaidh ar go leor bealaí. Thug báille dá gcuid fianaise i gcúirt an Spidéil in Aibreán 1845 go mbíodh ag sagart ag cur isteach ar a chuid oibre, á mhaslú agus ag cur mallachtaí air agus é i mbun a ghnó.

Chuaigh cúrsaí chun donais. Dar leis an Mainnínéach, dhiúltaigh an Blácach an t-aol a bhí dóite le haghaidh an tséipéil a thabhairt suas agus b'éigean an obair ar shéipéal na Tulaí a stopadh agus na ballaí tógtha. D'éirigh cúrsaí chomh dona sin gurbh éigean bannaí a chur ar mhac le Séamas a Bláca, Arthur. Is cosúil go mbíodh babhtáí dornálaíochta ar siúl sa bparóiste agus cháin an sagart an obair seo ón altóir sna Criogáin. Fear mór láidir a bhí in Arthur a Bláca agus nuair a chuala sé faoin méid a dúirt an sagart, an chead uair eile a léadh thiar an t-aifreann, lean sé an sagart, ag fógairt air agus ag rá go bhfaigheadh sé daoine a dhéanfadh smidiríní dá chloigeann. Chuaigh an sagart chuig máthair Arthur ach dúirt sí go raibh sé imithe ó smacht. Nuair a tháinig an cás os comhair cúirte sa Spidéal bhí Séamas a Bláca ar an mbinse. Rinne sé chuile iarracht an sagart a náiriú ach d'iompaigh na breithimh eile ina aghaidh.

Tosaíodh ar shéipéal eile a thógáil, ar an gCnoc an uair seo, ar thailte an Choimínigh, Caitliceach. Bhí séipéal ann roimhe sin, a thóg an tAth. Ó Ceannabháin, ach leagadh go talamh é Oíche na Gaoithe Móire, 1939. Fágadh séipéal na Tulaí gan chríochnú ar feadh blianta fada. Bhí sé sa seanchas go ndearna na Blácaigh agus cuid de na Protastúnaigh thart orthu iarracht seilbh a ghlacadh ar an suíomh tar éis an Ghorta agus teampall Protastúnach a dhéanamh de. Ar a chloisteáil seo don sagart paróiste – an tAth. Lyons a bhí ann an uair seo – chruinnigh

sé fir láidre le chéile as dúiche Shailearna, siar leo agus tógadh ar ais an láthair le láimh láidir. Sa mbliain 1874 a coisriceadh an séipéal nua. Ar an Domhnach 24 Iúil 1844 a coisriceadh séipéal nua an Chnoic. Dúradh paidreacha ar son Dhónaill Uí Chonaill a bhí i bpríosún mar gheall ar a chuid oibre ar son *Repeal*. Bhí an tArdeaspag Seán Mac Héil i láthair agus thug sé an tseanmóir i nGaeilge ag aifreann an mheán lae. Ina dhiaidh sin chuaigh 400 duine faoi lámh easpaig. Bhí lá mór ag muintir na háite. Ach an bhliain dár gcionn bheadh tubaiste an Ghorta Mhóir sa mullach orthu agus rachadh cáil Bhlácaigh na Tulaí i bhfad agus i ngearr, in Éirinn agus thar lear.

An Gorta Mór i gCois Fharraige

Níl sé i gceist agam an iomarca plé a dhéanamh ar an nGorta Mór i gCois Fharraige. Is ábhar an-leathan é agus alt ann féin tuillte aige. An méid a bheas le rá agam faoi beidh baint dhíreach aige le Blácaigh na Tulaí. Nuair a tháinig an gorta anuas sa mullach ar mhuintir Chois Fharraige, bunaíodh coiste fóirithinte sa Spidéal i Márta nó Aibreán na bliana 1846. Ar an gcoiste sin bhí Andrew Blake, na Forbacha, (cathaoirleach); Rev. John Cather, ministir Protastúnach (cisteoir); Martin Morris; Francis Comyn; Peter Sarsfield Comyn; Thomas Bunbury; Rev. Francis Kenny (rúnaí); an tAth. Seán Ó Gráda; Edward Burke; Patrick Curran; agus Séamas a Bláca.

Ar 20 Aibreán 1846 bhí litir ó John O'Grady PP san *Galway Vindicator* ag gearán faoin moill a bhain le hoibreacha poiblí ar chur ar bun agus ag tagairt go sonrach do na Blácaigh:

I have one village consisting of fifteen families on the estate of Mr Pat Blake of Gortnamona, who were deprived of their land without any ejectment or even notice to quit two years since and who from that time to this had no land to set their potatoes

or oats, except a few ridges given them gratis by their friends and neighbours and this trifle has not escaped the general disease so that they have not a single meal of provisions since Christmas Day last.'

An tseachtain dár gcionn d'fhreagair Pádraic a Bláca é sa bpáipéar céanna, ag rá go raibh dul amú ar an sagart, agus dá ndéanfadh sé fiosrú mar ba chóir go bhfeicfeadh sé gurbh é an chaoi gur fhág na tionóntaí a gcuid talún dá ndeoin féin i dtreo is nach mbeadh orthu cíos a íoc. Ar 4 Bealtaine d'fhreagair an sagart paróiste é:

There is only one point in Mr. Blake's letter which I believe to be true, and which is this, he never ejected legally but two or three – while very many were banished illegally without notice to quit. I wish Mr Blake would frequently visit his property and make enquiries of how things are going on; if he did I am certain a few inquisitive visits would rectify all. Come, respected sir, and restore the poor people their lands – assist us liberally this year by contributing to the Parochial Relief Fund. Mr Francis Comyn has given me an acre of land last week for a churchyard, and he is supplying his tenants with plenty of oatmeal, and has desired me by letter to put down his name for ten pounds in aid of our funds. Mr. P. S. Comyn will also do the same. Come, respected sir. Step in timely to relieve the wants of your people and you shall get from myself every pecuniary assistance in my power – come quickly and you will do good. Withhold and many will starve. Wishing never to be obliged to return to the subject again, John O'Grady.

Is mór idir an litir sin agus litir a scríobh sagart paróiste an Spidéil, an tAth. Francis Kenny, 21 Bealtaine 1846, chuig an

Galway Vindicator, ag moladh an Bhlácaigh:

I have the honour to acknowledge the receipt of a cheque for £10 from Patrick Blake, Esq., Gortnamona, as his subscription to the Spiddal Relief Fund. As the gracious and generous manner of giving anything always enhances the value of the gift, I would be most happy to place before the public the kind-hearted letter which accompanied the handsome remittance, if I had Mr Blake's permission, but as I have not, I can only state that he intends the sum for the relief of the poor cottiers on his estate and from whom he receives no rent.

He has besides, very humanely, and I think very judiciously too, made arrangements to give on loan to such of his tenants as may be in want, certain sums of money whereby they may purchase at the lowest rate whatever food they most relish. On my own part and that of the poor I beg to tender Mr Blake our most grateful thanks for his most generous and timely succour to those miserable beings who had no claim to his county, but that of pure charity.

Mí Feabhra 1847, bhí cruinniú de chuid Choiste Fóirithinte an Spidéil ar siúl. Bhí Rev. John Cather sa gcathaoir. I láthair chomh maith bhí an tAth. Ó Gráda, an tAth. Kenny, séiplíneach Protastúnach, an Rev. Feroch, Séamas a Bláca agus Captain Hutchinson, RN, Cigire na nOibreacha Poiblí do Ghaillimh Thiar. Ní raibh ar chumas Aindriú de Bláca a bheith i láthair. D'éirigh idir Séamas a Bláca agus an tAth. Ó Gráda faoi dhaoine a bhí ar leataobh an bhóthair sa Tulaigh, an Blácach ag rá gur drochdhaoine a bhí iontu agus an sagart ag rá nach raibh iontu ach daoine bochta a bhí i dteideal rilíf a fháil. Bhí a fhios ag an Ath. Ó Gráda go raibh Arthur Blake, mac le Séamas, tar éis cuid díobh a ionsaí agus bhí sé ar buile. Chuaigh rudaí chun donais sa chaoi ar deireadh gur fhógair

Cather go feargach as an gcathaoir go gcaithfí an cruinniú a chur ar athló. Aistríodh an tAth. Ó Gráda go Mainistir Chnoc Muaidhe go gairid ina dhiaidh sin. Ba é an Canónach John McCullagh a tháinig ina áit.

Mar atá feicthe againn, níor leasc leis na Blácaigh daoine a chur as seilbh gan cás gan náire ach bhain díshealbhuithe an 31 Nollaig 1847 siar as Éirinn agus an Bhreatain fré chéile. Tharraing sé raic chomh fada ó bhaile le Parlaimint Westminster. Ó thuaidh de Loch na Tulaí bhí baile darbh ainm an Tulaigh Mhór agus bhí cuid mhaith tithe ann. Bhí tuairisc san *Galway Mercury* ar an 6 Eanáir 1848 gur goideadh fear agus caoirigh ón mBlácach. Cuireadh i

SEÁN KYNE TD

Aire Stáit do Ghnóthaí Gaeltachta agus
Acmhainní Náidúrtha
TD do Gaillimh Thiar/Maigh Eo Theas

Bóthar an Spidéil, Maigh Cuilinn,
Gaillimh J91 TY84.
An Bóthar Mór, Gaillimh H91 K8X8.

Tel: +353 (0)91 868 111 / 566966
Email: sean.kyne@oir.ie

**Comhghairdeas le Cumann Forbartha Chois Fharraige atá ag
ceiliúradh 50 bliain ar an bhfód**

www.facebook.com/seankyneTD
www.seankyne.ie
[Twitter@seankyneTD](https://twitter.com/seankyneTD)

leith mhuintir na Tulaí gurbh iadsan a rinne an ghadaíocht. Ar an 31 Nollaig 1847, shocraigh an Blácach iad a ruaigeadh. Cuireadh as seilbh ar a laghad deich dteaghlach. Caitheadh amach as na tithe na daoine agus leagadh na ballaí le gróití. Agus bhí muintir na háite ina measc siúd a rinne an drochghníomh. Iadsan a caitheadh amach, rinne siad a mbealach go Gaillimh go Teach na mBocht ag cuartú dídine. Bhí Teach na mBocht lán. B'éigean dóibh an oíche a chur tharstu ar shráideanna na Gaillimhe. D'fhill siad ar an mbaile ach ar ndóigh bhí na tithe leagtha (agus dóite) rompu. Cuireadh fiosrúchán ar bun i Lodge Chasla ar 14 agus 15 Feabhra 1848 faoi stiúir Maj. P. M'Kie, Cigire Dhlí na mBocht d'Aontas na Gaillimhe.

Trí dhuine dhéag as dúiche na mBlácach a thug fianaise, i nGaeilge. Cheal spáis ní féidir an t-iomlán a thabhairt anseo ach tá an fhianaise le fáil ar an idirlíon faoi *'Papers relating to Proceedings for the Relief of Distress, and State of the Unions and Workhouses in Ireland. Fifth Series'* (1848). Bhí an méid a bhí le rá ag an gcéad fhinné, John Costello, truamhéalach:

[...] my house was thrown down by Pat M'Nalty, Arthur Blake, David Costello, Edmund Walsh, John Conneely, a man named Faherty, driver to Mr Blake [...]. Pat M'Nalty is steward to Mr Blake [...]. Pat M'Nalty had a crowbar with which he was throwing down the house, Arthur Blake also had a crowbar and was throwing down the house, when one of them got tired he gave the crowbar to another [...]. Edmund Walsh [...]. threw three of my children out on the street; one of them was sick at the time; her name was Anne; she died last week; was near four years old; Coleman my son died Friday last, aged ten years, from cold and hardship. My house was completely destroyed, and it was near dusk when it was thrown down; myself and my family had to sleep in the open air; it was raining and snowing that night, and it blew very hard; my wife and remaining child are now lying sick [...]. I asked Arthur Blake for God's sake to leave the house over me until that night would be over, to which he replied, that he would if I gave him a pound [...]. my wife and child are now lying sick in a hovel I made against the ruins of the house; when my child Coleman died there was over six inches of water about him; Pat M'Nalty and Arthur Blake had the appearance of having taken drink [...]. my wife nursed the last child (named Henry) that Mr. James Blake had, about nine, or nine and a half years ago; I don't know why the land was taken from me; Mr. Blake said, 'I would rather feed goats than ye.'

Dúirt an seachtú finnén, John Toole: *'I was about building a hut on the ruins when I was struck and knocked down by Arthur Blake; he knocked me inside the road wall, and from the*

beating he gave me, I was quite insensible for a considerable time; he told me if I went there again he would have my life; every person in the whole country are afraid to let me in lest the same thing be done to themselves'. D'fhág an t-ochtú finnén, John Magan, Teach na mBocht ar iarratas a mhná: 'my wife died last Monday night and two of my children are so sick that I don't know when they may die [...]. she was only about a week at home when she was delivered of a stillborn child; in three nights after she died.' Bhásaigh iníon Mary Feeny, Ellen, cúig bliana déag, *'from the cold she got'* tar éis í a bheith díbrihte ón teach agus í go dona tinn le fiabhras. Bhásaigh iníon le James Folan, Catherine, *'under the workhouse wall [...]. since then my son Matthias aged five years died; and I have heard, and believe, that since I left home to-day my son Thomas, aged seven years, died also.'*

Bhí Séamas a Bláca i láthair ar an dara lá den fhiosrúchán. Dúirt sé nach raibh tada ar eolas aige faoin méid a tharla; go raibh sé as láthair nuair a tharla an drochrud. Dúirt M'Kie: *'Mr Blake said he inquired of the police, who had made no report of the matter, although fully aware of it. I have made inquiry and find this to be true; they were well aware that the people's houses were thrown down, but made no report to the Inspector.'* Dúradh leis an mBlácach go raibh sé sáite san obair ó ba iad a chlann mhac agus a chuid searbhóntaí féin ba chúis leis. D'admhaigh sé go raibh gach ar tharla in aghaidh an dlí agus go gcuirfeadh sé teistiméireacht ar fáil chuige seo an lá dár gcionn ach, a scríobh M'Kie, *'I have not heard from him since.'*

Ag an am, ó thuaidh den bhóthar, trasna ón áit a bhfuil séipéal na Tulaí anois, a bhí beairic na bpóilíní, buailte ar an mbaile a bánaíodh.

Tarraingíodh anuas ceist na ndíshealbhuithe ag díospóireacht i dTeach na dTeachtaí ag Westminster agus pléadh céard ba chóir a dhéanamh i leith an dreama ba chúis leo. Luadh é san *Illustrated London News* ar an 1 Aibreán. I dTeach na dTiarnaí chosain Marcas Clanricarde Séamas a Bláca toisc nach raibh sé féin i láthair nuair a cuireadh as seilbh na daoine. Dúirt Robert Peel go raibh sé ag cur a chuid *'moral indignation'* in iúl. Duine amháin a luaigh go raibh daoine buailte agus básaithe dá bharr. Ach níorbh shin a bhí ag cur as dóibh ach nach raibh fógra dlíthiúil faighte acu siúd a cuireadh amach.

Cuireadh cóip den fhianaise chuig Coimisinéirí Theach na mBocht i mBaile Átha Cliath. Chuir siadsan cóip chuig an mBlácach ag súil le freagra uaidh. Scríobh sé ar ais chucu ar 10 Márta 1848 ón Prince of Wales Hotel, Sackville Street. Chuir sé a mhilleán ar chuile dhuine ach amháin air féin. Ní raibh na Coimisinéirí sásta leis an bhfreagra agus cuireadh an t-eolas chuig an Tiarna Seansailéir. Mhol seisean an Blácach a scrios de liosta JPanna Chontae na Gaillimhe. Rinneadh sin agus níor dearnadh ach sin.

Ar 22 Aibreán 1848 scríobh an tAth. McCulloch, sagart paróiste an Chnoic, chuig Ardeaspag Bhaile Átha Cliath, ag gearán go raibh daoine sa gceantar nach raibh ag fáil na fóirithinte a bhí siad i dteideal a fháil faoi chlásail ceathrú acra Gregory agus go raibh tiarnaí talún fós ag bailiú iomarca cíosa agus go raibh daoine fós ag fáil bháis den ocras agus den

dinnireacht:

[...] no locality can be in greater destitution than the parish of Killannin South commonly called Spiddal. The population of my parish twelve months ago amounted to 780 families, considerably more than 5,000 souls and I can solemnly attest that the one fifth of this number died since then from famine and its consequences [...] one of the viceguardians, Mr Keogh, after going through the parish sometime ago called upon me and said he was more certain now than when he was informed that the average rent exacted by the landlords who are all absentees was from 30s to 40s per acre for what he considered could not be worth more than 3s to 5s; all these landlords extracted their rents feeding their tenantry with the promise that they would give them meal and seed in the spring neither of which they gave as yet. There is a fever hospital in this parish accommodating I think about 44 patients and I do again solemnly declare that there are upwards of 200 cases of fever and dysentery in the parish; and in the western portion, particularly in the neighbourhood of the Blakes of Tully, the priest is called on every other day to attend from two to five dying persons where more than fifty houses were tumbled down or burned last winter, the persecuted surviving outcasts living in ditches or sheds. Notwithstanding the cruel scenes enacted by James Blake of Tully, who is local agent to Pat Blake of Gortnamona, the people are peaceable and under the influence of religion.

46 teach agus 260 duine a bhí sa Tulaigh / Baile na hAbhann in 1841; 18 teach agus 96 duine a bhí ann deich mbliana ina dhiaidh sin. B'fhéidir gurbh é goid na gcaorach nó goid tornapaí ba chúis leis an díshealbhú. Nó b'fhéidir na leasuithe ar Dhlí na mBocht nuair ab éigean do thiarnaí talún rátaí a íoc ar ghabhálaí arbh fhiú £4 nó níos mó iad. Mar thoradh air seo, idir 1849–1852 cuireadh 58,000 teaghlach as seilbh ar fud na hÉireann.

33 foirgneamh atá le feiceáil i mbaile fearainn na Tulaí, taobh thoir den loch, ar léarscáil Suirbhéireacht Ordanáis na 1830í. Taobh thiar den loch, bhí sé theach eile, an Tulaigh Bheag. In 1841 bhí 137 duine ina gcónaí ann; in 1851, 38 duine agus seacht dteach. De réir Luacháil Uí Ghríofa sé bliana ina dhiaidh sin, ní raibh fanta sa Tulaigh ach trí theach. Ba le John Wallace na trí cinn: bhí ceann amháin folamh agus bhí an ceann eile ar cíos ag Bridget Folan. 240 acra a bhí ar léas ag Wallace ón mBlácach. Bhí 68 acra ag 'Pat Ridge and partners' sna Mine, bhí 90 acra in ainm Phádraic a Bláca agus bhí 73 acra ar léas ag Rev. M'Credy agus 140 acra 'mountain'.

Lean an Blácach ar aghaidh ag tógáil callaigh i leaba cíosa. Meitheamh 1850, bhí tréad beithíoch á dtiomáint i dtreo an Spidéil ag giollaí na mBlácach nuair a sheas slua rompu sa tslí. Tharla go raibh Pádraic a Bláca ar an Tulaigh ag an am agus rinne sé réiteach. Thóg na daoine ar ais a gcuid beithíoch. I

mí Lúnasa an bhliain chéanna phós an iníon ba shine ag Séamas a Bláca agus a bhean, Helena (phós Séamas a Bláca agus Pádraic a Bláca beirt dheirfiúr), Anne, agus Rev. P. S. Newman, séiplíneach in Árann.

Bíoblóireacht

Níl sé i gceist agam, ach an oiread leis an nGorta Mór, an iomarca a rá faoi bhíoblóireacht sa gceantar. Is ábhar é a bhfuil alt dó féin tuillte aige. Ach is díreach tar éis an Ghorta Mhoir a cuireadh dlús leis an mbíoblóireacht i gceantar Indreabháin agus an Spidéil, nuair a d'imigh an Rev. John Cather, an ministir Protastúnach, agus nuair a tháinig an Rev. James M'Credy ina áit.

Mar atá a fhios againn, réitigh Rev. Cather agus na sagairt Chaitliceacha go maith le chéile, an tAthair Kenny go háirithe. Bhí siad ar Choiste Fóirithinte an Spidéil le chéile, agus in 1843 bhí siad sásta comhoibriú le scoil neamh-shainchreidmheach a bhunú sa Tulaigh agus suíomh in aisce faighte acu ó Phádraic a Bláca, cé nár tharla tada dá bharr.

B'as Contae an Dúin M'Credy agus fuair sé a chuid oideachais i gColáiste na Tríonóide. Ba é Cois Fharraige a chéad phost – thart ar 1848–9 a tháinig sé anseo – agus bhí muirín mhór air. Ba eisean a thóg an séipéal beag Protastúnach a bhí ar thaobh na láimhe deise ag dul síos go Cashel House. Bhí sé an-ghníomhach ar son na misinéireachta agus le cabhair airgid as Sasana thóg sé séipéal Protastúnach agus 'an Nead' sa Spidéil. Bhí sé ina chónaí sa Teach Dearg in Indreabhán, ó thuaidh den bhóthar, atá ann i gcónaí deirtear liom. Thóg M'Credy séipéal eile i mBaile na hAbhann. Bhunaigh sé teach dílleachtaí agus scoil in Indreabhán. Cailleadh é agus é trí bliana le cois an leathchéid. Tá Garraí M'Credy sa gCaisleán i gcónaí. Dúradh go mbítí ag íoc chíos Indreabháin lena mhac siúd Richard J. M'Credy (a raibh siopa rothar aige i mBaile Átha Cliath) agus le Robinson Chloch na Rón.

Ba é Rev. George O'Shea a tháinig i gcomharbacht ar M'Credy. Ba é William Colgan an ministir deireanach de chuid Eaglais na hÉireann a bhí in Indreabhán, idir 1888–1905. Mhair cuimhne air mar scoláire Gaeilge agus mar fhear lách a cheannaiódh sméara, muisiriúin, tuí, féar agus fataí ó mhuintir an bhaile. Constance a bhí ar a bhean chéile agus Mary, George agus Hilda a bhí ar a chlann. Bhí Protastúnaigh eile freisin ar an gCaisleán: John Barry; a mhac siúd Seán (a bhí ina Chaitliceach); John Kelly, an *mission agent*, agus a bhean, Annie agus a gclann mhac Francis agus Robert. Kate Murphy a bhíodh ag tabhairt aire don séipéal Protastúnach.

Na Blácaigh deiridh

Bhásaigh Séamas a Bláca in 1852 in aois a aon bhliain déag agus trí scór. Bhí sé ina chónaí sa mbaile mór faoi seo. Sa Teampall Mór i nGaillimh a bhí a shochraid, agus tá seans ann go bhfuil sé curtha sa reilig ansin. Cúig bliana ina dhiaidh sin a bhásaigh Pádraic a Bláca. Beirt mhac, Valentine Fitzpatrick (1831–1870), agus Walter Henry (a bhásaigh ina naíonán), a bhí ag Pádraic a Bláca, agus ceathrar iníon. Mhair a bhean, Eleanor Mary (*née* Roberts, as Middlesex), go dtí 1874. Bhí cónaí uirthi ag 8 Mount Steet, Baile Átha Cliath.

Seo sliocht as an uacht:

*To my wife Eleanor Mary my furniture and plate.
To my son Valentine Fitzpatrick the rest of my
personal property. My real estates I devise to
trustees, viz. my wife, Hubert Moore, and Michael
Morris, B.L. in trust. To pay my wife £400 per
year, my sister Jane £50 per annum, my sister in
law Rosa Roberts £30 per annum. To each of my
daughters Fanny, Rosa, Eleanor and Mary Anne
£2,000. To my son Valentine the residue of my real
estate.*

Bhí roinnt morgáistí ag Valentine Fitzpatrick Blake i gcaitheamh a shaoil ach d'éirigh leis teacht astu i gcónaí. Agus bhí roinnt plé ag na Blácaigh le Muirisigh an Spidéil – ní nach ionadh ó bhí cleamhnas ansin. Ar 22 Bealtaine 1853 thóg Martin Morris, Seafort, Co. Galway, Both Chuanna agus Spiddal Fishery ar léas saoil ó James Fitzpatrick ar dtús, ansin ó Patrick Blake agus ina dhiaidh sin ó Valentine Fitzpatrick Blake ar £240 sa mbliain. Ba iad Michael Morris, Dublin, agus George Morris, Wellpark, Gaillimh, na finnétithe. In 1860 shínigh Valentine agus a cheathrar deirfiúr *indenture* nó morgáiste le Michael Morris as Baile Átha Cliath, dlíodóir, le haghaidh iasacht £2,000 agus tailte eastát na Tulaí mar urrús.

Dar le Luacháil Uí Ghríofa in 1857 ba é Valentine Fitzpatrick Blake an tiarna talún a bhí ar eastát na Tulaí. Bhí 73 acra James M'Credy ar fholéas ag Richard Foreman agus bhí 90 acra den Leathchartúr ar léas ag Richard Newman Somerville JP agus é ina chónaí i Blake's Lodge, Cartron. D'fhan an Leathchartúr ag Somerville go dtí na 1890í nuair a thóg Peter Walsh as Gleann Mhac Muirinn 111 acra ar léas uaidh – tá na Breathnaigh ann ó shin.

Ní fios cá fhad a d'fhan clann mhac an Bhlácaigh sa Tulaigh tar éis bhás Shéamas a Bláca in 1852. D'imigh Valentine Fitzpatrick Blake as Gort na Móna agus chuaigh chun cónaithe in 169 Bóthar Ráth Garbh, Baile Átha Cliath. Bhí an teach mór i nGort na Móna ar léas ag Henry Joseph Cowan. Agus bhí cuid d'eastát na Tulaí ligthe ar léas aige le daoine éagsúla. Mí na Nollag 1868, léasaigh sé cearta iascaigh Abhainn Chromghlinne le Rev. James M'Credy, a bhean Lydia agus a mhac Robert, athnuachan ar léas den chineál céanna a rinneadh in 1862. Ar 15 Samhain 1869 rinne sé athnuachan ar léas an Leathchartúir agus roinnt talún ar an Tulaigh (200 acra Éireannach ar feadh 31 bliain ar chíos bliantúil £130) le Richard Newman Somerville, a bhí anois i Kingston House i nGaillimh. In 1870 a bhásaigh Valentine

Fitzpatrick Blake. Bhí sé ina chónaí i mBré, Co. Chill Mhantáin, ón mbliain roimhe sin. San uacht d'fhág sé £300 sa mbliain ag a bhean, Ellen (Smythe), £6,000 do na '*younger children*', £700 dá leasiníon Helena, agus an t-ús ar £1,000 do mháthair a chéile, Ellen Smythe. Ba iad Isaac Smythe agus George Morris na seiceadóirí. 17,335 acra talún i gContae na Gaillimhe a luadh leis.

Valentine Alexander Blake a bhí ar a mhac siúd a rugadh in 1869 nó 1870 i mBaile Átha Cliath. Chuaigh seisean san arm agus bhí sé ina chaptaen sna 4th Scottish Rifles le linn Chogadh na mBórach (1899–1902). Phós sé Sasanach mná sa mbliain 1902 agus is in aice le clann a mhná i Hertfordshire a bhí cónaí air, cé gurbh é Gort na Móna áras oifigiúil na mBlácach i gcónaí. I gCill Iníon Léinín i mBaile Átha Cliath a bhí cónaí air nuair a bhásaigh sé i 1923. Fuair a bhean, Alison (*neé* Skeet), bás i 1955. Tá siad curtha i reilig Ghráinseach an Déin i mBaile Átha Cliath.

Focal Scoir

Murarbh ionann agus go leor tiarnaí talún eile i gConamara, an Coimíneach abair, nó na Máirtínigh, d'éirigh leis na Blácaigh teacht slán ón nGorta Mór agus ó chorraíl Chonradh na Talún. Níor rug Cúirt na nEastát Fiachbháite orthu ná fiacha ná creidiúnaithe eile, agus choinnigh na daoine ag íoc cíosa le '*reps of Val. Blake*', maor nó báille na mBlácach, Wallace, ar feadh blianta ina dhaidh sin. Ba iad Coimisiún na Talún a cheannaigh a gcuid talún ar deireadh agus roinneadh ar na tionóntaí é.

B'fhéidir gurbh fhearr an focal deiridh a fhágáil ag an ealaíontóir William Wakeman. Thus sé cuairt ar an áit am éigin roimh 1850 agus mhol sé go spéir '*the seat of Mr Blake, whose improvements and clearances give an agreeable repose to the eye, wearied with the interminable succession of rocks, boulder-stones, cabins and loose stone enclosures*'. Tá na clocha ann i gcónaí ach tá na Blácaigh imithe le gaoth.

Nóta ar na foinsí

Ar scáth a chéile a mhaireann lucht staire agus tá mé go mór faoi chomaoín ag taighde Sheáin Uí Mhainnín nach maireann (foilsithe agus neamhfhoilsithe – a bhuíochas sin do Mháire Uí Mhainnín, go ndéana Dia grásta uirthi). Táim faoi chomaoín chomh maith ag tráchtas neamhfhoilsithe MA le Pádhraic Faherty, *The Blakes of Tully* (Ollscoil Mhaigh Nuad, 2003). Is fiú, freisin, súil a chaitheamh ar *Forgetting Ireland* (2003) le Bridget Connelly. Tá foinsí foilsithe eile luaite sa téacs. ○

Tí Mholly

Pionta den Scoth & Dea-Chomhlúadar

